

Nr 15.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293), dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 30 januari 1948 dagtecknad proposition, nr 54, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

Lag

om fortsatt giltighet av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293).

Härigenom förordnas, att allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939¹, vilken jämlikt lag den 21 mars 1947 (nr 98) gäller till och med den 30 juni 1948, skall äga fortsatt giltighet till och med den 30 juni 1949.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehaft följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

inom första kammaren

nr 242 av herrar *Lundgren* och *Lundquist*,

nr 243 av herr *Johansson*, *Johan Bernhard*, m. fl.,

nr 244 av herr *Andersson*, *Elon*, m. fl., ävensom

inom andra kammaren

nr 383 av herrar *Gustafsson* i *Lekåsa* och *Onsjö*,

nr 390 av herrar *Ohlin* och *Mosesson*, likalydande med nr 244 i första kammaren,

nr 391 av herr *Skoglund* i *Doverstorp* m. fl., likalydande med nr 243 i första kammaren samt

nr 392 av herr *Hjalmarson* m. fl., likalydande med nr 242 i första kammaren.

Motionerna I: 242 samt II: 383 och 392 utmynna i hemställan, att lagförslaget måtte avslås.

I motionerna I: 243 och II: 391 yrkas, att propositionen måtte bifallas

¹ Senaste lydelse, se SFS 1940: 168, 1941: 394 och 1942: 251.

»med den ändringen att giltighetstiden för allmänna förfogandelagen endast förlänges till den 1 mars 1949».

I motionerna I: 244 och II: 390 föreslås slutligen, »att riksdagen ville för sin del antaga förslag till uteslutande ur allmänna förfogandelagen av 2 § andra stycket, 4—7 §§, 13 §, 20 § andra stycket, 28 och 29 §§, till införande i lagen av rätt att överklaga riksvärderingsnämndens beslut enligt allmänna förfogandelagen och till de övriga förändringar i allmänna förfogandelagen, som bliva en följd av nu angivna uteslutningar och förändring, samt att riksdagen för sin del ville besluta att allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 i dess sålunda ändrade skick skall äga giltighet till och med den 30 juni 1949».

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för det framlagda lagförslaget, ävensom i fråga om de skäl, motionärerna åberopat till stöd för sina yrkanden, får utskottet hänvisa till propositionen och motionerna.

Allmän förfogandelag utfärdades den 22 juni 1939 (nr 293) och gällde ursprungligen till och med den 31 mars 1940. Lagens giltighetstid har sedermera förlängts, senast genom lagen den 21 mars 1947 (nr 98) till och med den 30 juni 1948. I samband med förlängning av giltighetstiden ha vissa ändringar vidtagits i lagen.

För att lagens materiella bestämmelser skola träda i tillämpning erfordras särskilt förordnande därom. Sådant förordnande må meddelas vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. Förordnande meddelas av Kungl. Maj:t med riksdagens samtycke, dock att, när riksdagen ej är samlad, provisoriskt förordnande må meddelas av Kungl. Maj:t. Genom kungörelse den 6 september 1939 (nr 624) meddelade Kungl. Maj:t förordnande, varom nyss är sagt, att gälla tills vidare, vilket förordnande riksdagen i skrivelse den 7 oktober 1939 (nr 9) förklarade sig gilla. Förordnandet är alltjämt gällande.

Beträffande allmänna förfogandelagens innehåll må till en början erinras om att enligt lagen Kungl. Maj:t äger — där så finnes erforderligt för att inom riket eller visst område av riket tillgodose behovet av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, eller för att bereda tillgång till förnödenhet, som är behöflig för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna — föreskriva skyldighet för ägare eller innehavare av sådan förnödenhet att avstå densamma till kronan (2 §). Vidare äger Kungl. Maj:t för behov, som nyss är sagt, föreskriva, att beslag skall läggas å förnödenhet, som i det föregående avses (3 §), varjämte Kungl. Maj:t äger i vissa andra hänseenden förfoga över fastigheter, anläggningar, transportmedel m. m. (4—7 §§). För egendom, som avstås till kronan eller eljest ställes till kronans förfogande eller upplåtes till dess begagnande, utgår ersättning efter grunder, som i lagen angivas. Ersättningens stor-

lek bestämmes i vissa fall med ledning av taxor, vilka upprättas av en riksvärderingsnämnd. Ersättning, som skall utgå efter taxa, fastställles till beloppet av den myndighet Konungen bemyndigat därtill. Ändring i myndighetens beslut må sökas hos riksvärderingsnämnden. Storleken av annan ersättning bestämmes av riksvärderingsnämnden. Över nämndens beslut enligt allmänna förfogandelagen må klagan ej föras (15—19 §§).

I motionerna I: 244 och II: 390 yrkas, att vissa paragrafer i allmänna förfogandelagen måtte utgå. Dessa paragrafer hava följande huvudsakliga innehåll: Genom 2 § andra stycket lämnas Konungen befogenhet att, när förnödenhet, som enligt föreskrift skall avstås till kronan, ej är i så berett skick, som erfordras för dess användande till det avsedda ändamålet, ålägga ägaren eller innehavaren av förnödenheten att låta denna undergå nödig beredning, i den mån dylik enligt gängse förfarande med förnödenheten och ortens sed skulle hava verkställts av ägaren eller innehavaren. Enligt 4 § är ägare eller innehavare av fastighet, byggnad, järnväg eller annan anläggning, fartyg, motorfordon eller annat transportmedel skyldig att för vissa angivna ändamål av betydelse för det allmänna upplåta egendomen jämte tillhörande inredning eller utrustning samt att tåla eller vidtaga erforderlig ändring eller förflyttning av inredningen eller utrustningen. Konungen äger enligt 5 § föreskriva — när det finnes erforderligt för att tillgodose vissa allmänna behov, att förnödenhet tillhandahålles från fastighet eller tillverkas, beredes eller iståndsättes vid fabrik eller annan anläggning eller att med transportmedel verkställles forsling för kronans räkning — att ägare eller innehavare av egendomen skall ombesörja, att förnödenheten frambringas, tillverkas, beredes, iståndsättes eller tillhandahålles eller att forsling verkställles. Enligt 6 § åligger det ägare eller innehavare av byggnad eller markområde att, enligt vad Konungen föreskriver, upplåta egendomen för att bereda bostad åt husvilla och för vissa andra ändamål. Konungen äger enligt 7 §, när det är påkallat ur allmän synpunkt, föreskriva, att ägare eller innehavare av elektrisk starkströmsanläggning skall vara pliktig att på anfordran av den Konungen därtill bemyndigat tillhandahålla elektrisk kraft från anläggningen för kronans räkning samt vidtaga därför erforderliga åtgärder eller att upplåta anläggningen till kronan. I 13 § stadgas, att Konungen, då föreskrift meddelas enligt allmänna förfogandelagen, tillika äger förordna, att egendom eller annat skall avstås eller eljest ställas till förfogande eller att forsling skall verkställas icke åt kronan utan åt annan, som därvid bestämmes. 20 § andra stycket innehåller en följdbestämmelse till stadgandet i 13 §. 28 och 29 §§ innehålla vissa av den i lagen stadgade skyldigheten att upplåta fastighet föranledda tillämpningsföreskrifter.

Lagrådet har lämnat det i propositionen framlagda förslaget utan erinran.

Utskottet. För att allmänna förfogandelagens materiella bestämmelser skola träda i tillämpning fordras särskilt förordnande, som må meddelas vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. Sådant förordnande meddelades av Kungl. Maj:t genom kungörelse den 6 september 1939. Förordnandet är alltså gällande. Det nuvarande ransonerings- och regleringssystemet är till väsentliga delar uppbyggt på grundval av allmänna förfogandelagens bestämmelser om beslag. Allmänna förfogandelagen äger enligt lag den 21 mars 1947 giltighet till och med den 30 juni 1948.

Det kan givetvis diskuteras, huruvida förutsättningarna för tillämpning av allmänna förfogandelagen alltså föreligga. Lagens uttryck »utomordentliga, av krig föranledda förhållanden» är emellertid så vagt, att det tillåter en mycket vidsträckt tolkning. Det råder ett mer eller mindre direkt orsakssammanhang mellan det senaste världskriget och de »utomordentliga förhållanden», som nödvändiggöra ransonerings- och regleringssystemets bibehållande tills vidare, vilket system såsom förut nämnts till väsentliga delar är uppbyggt på grundval av allmänna förfogandelagens bestämmelser om beslag. Detta har för utskottet vid behandlingen av frågan om allmänna förfogandelagens förlängning varit det väsentliga. Det är föga troligt, att det nuvarande ransonerings- och regleringssystemet kan upphöra att gälla den 1 juli 1948. Under sådana omständigheter bör allmänna förfogandelagen förlängas eller ersättas med annan lagstiftning, som kan utgöra grund för de nödvändiga ransoneringarna och regleringarna. Att göra införandet av ransoneringar och regleringar beroende av beslut av Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt för varje särskilt fall skulle ofta äventyra effekten av den tilltänkta åtgärden. Beslut om beslag måste med nödvändighet fattas snabbt, om syftet därmed skall uppnås. Utskottet förordar, att allmänna förfogandelagen erhåller fortsatt giltighet. Detta innebär emellertid icke, att utskottet anser, att lagen i alla avseenden har en för nuvarande förhållanden lämplig utformning.

Allmänna förfogandelagen ger Kungl. Maj:t i olika hänseenden vidsträckta fullmakter. Vid tidpunkten för lagens tillkomst år 1939 var detta väl motiverat. Förhållandena äro emellertid nu annorlunda. Åtskilliga bestämmelser i lagen synas numera kunna slopas. Förslag i denna riktning ha framlagts i motionerna I: 244 och II: 390. Utskottet är icke berett att utan närmare utredning taga ställning till dessa förslag. Enligt utskottets mening bör allmänna förfogandelagen bli föremål för en genomgripande översyn. Därvid bör lagens omfattning begränsas på ett sådant sätt, att Kungl. Maj:t icke genom lagen erhåller vidsträcktare befogenheter än som betingas av rådande förhållanden. Denna översyn torde emellertid kräva så ingående överväganden, att förslag om ändrad lydelse av allmänna förfogandelagen icke kan föreläggas innevarande riksdag. Skulle vid nästa års riksdag allmänna förfogandelagen behöva ytterligare förlängas, bör

emellertid dessförinnan en översyn av lagen ske. Möjligen bör allmänna förfogandelagen i stället för att ändras ersättas med en mera begränsad förfogandelag. Allmänna förfogandelagen skulle då i sin nuvarande lydelse kunna behållas som en beredskapslag, sedan förordnandet om tillämpning av lagens materiella bestämmelser upphävts.

Delade meningar kunna råda angående längden av den tid, för vilken allmänna förfogandelagen nu bör erhålla giltighet. I propositionen föreslås, att lagen förlänges till och med den 30 juni 1949. I motionerna I: 243 och II: 391 föreslås, att lagen förlänges till den 1 mars 1949. Med hänsyn till den tid, som en översyn av lagen kan tänkas kräva, synes det utskottet lämpligast, att lagen förlänges till och med den 30 juni 1949.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen måtte bifalla propositionen nr 54 oförändrad; samt

B. att motionerna I: 242, I: 243, I: 244, II: 383, II: 390, II: 391 och II: 392, i den mån de icke besvarats genom vad utskottet ovan anført, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 4 mars 1948.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling ha närvarit:

från första kammaren: herrar Norman, Hage, Wistrand, Sten, Björkman, Nils Elowsson, Hallagård och Osvald;

från andra kammaren: herrar Olovson i Västerås, Hellbacken, Johnson i Kastanjegården, Hermansson, Hedlund i Rådoin, Larsson i Östersund*, fru Boman* och herr Lundberg.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.